

Sygn. akt III CK 224/05

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 listopada 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Maria Grzelka (sprawozdawca)

SSN Iwona Koper

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości "S(...)" sp. z o. o. w L. przeciwko J. C. o zapłatę, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 30 listopada 2005 r., kasacji pozwanego od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 24 listopada 2004 r., sygn. akt I ACa (...),

oddala kasację.

Uzasadnienie

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego w L. z dnia 1 kwietnia 2004 r. zasądającego od pozwanego na rzecz powodowego Syndyka masy upadłości Spółki z.o.o. „S(...)” kwotę 105.036,50 złotych z odsetkami ustawowymi od dnia 1 kwietnia 2004 r. Sąd Apelacyjny podzielił ustalenie Sądu pierwszej instancji, że pozwani nabywając w dniach 9 i 10 lipca 2002 r. w drodze przelewu wierzytelności przysługujące osobom trzecim do Spółki z o.o. „S(...)” na łączną kwotę 106.172,04 złotych, działał ze świadomością istnienia podstawy do ogłoszenia upadłości Spółki. Podzielił też pogląd Sądu Okręgowego, że wobec

ogłoszenia w dniu 3 października 2002 r. upadłości Spółki, wierzytelności nabyte przez pozwanego nie podlegały potrąceniu ze wzajemnej wierzytelności Spółki do pozwanego przez co dług pozwanego wszedł do masy upadłości w/w Spółki i na żądanie Syndyka podlegał zasądzeniu od pozwanego. Zdaniem Sądu Apelacyjnego powyższy pogląd znajdował uzasadnienie w art. 35 § 1 Prawa upadłościowego, w szczególności zaś, w świetle wymienionego przepisu nie miała znaczenia okoliczność, że pozwany złożył oświadczenie o potrąceniu w okresie przed ogłoszenia upadłości. Sąd Apelacyjny dokonał wykładni art. 35 § 1 prawa upadłościowego uwzględniając wypowiedzi przedstawicieli doktryny szczegółowo przytoczone w uzasadnieniu wyroku Sądu pierwszej instancji, a także, opierając się na uchwale Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 2003 r. III CZP 48/03/OSNC 2004, nr 10, poz. 155).

W kasacji pozwany zarzucił powyższemu wyrokowi naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię i zastosowanie art. 35 § 1 Prawa upadłościowego polegającego na przyjęciu, że potrącenie dokonane przez pozwanego podlegało rygorom z art. 35 § 1 i było niedopuszczalne. Ponadto stwierdził, że zarzuca ewentualnie naruszenia prawa materialnego – art. 411 pkt 1 k.c. przez niezastosowanie tego przepisu. Wskazał, że stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 21 sierpnia 2003 r. III CZP 48/03 nie jest trafne w związku z czym także wyrok opierający się na w/w uchwale jest wadliwy. Skarżący poddał krytyce zaskarżony wyrok przy pomocy argumentów skierowanych przeciwko powołanej uchwale Sądu Najwyższego.

Były to następujące argumenty:

1) art. 35 § 1 Prawa upadłościowego dotyczy możliwości potrącania wierzytelności dłużnika z wierzytelnościami dłużnika z wierzytelnościami upadłego. Przed ogłoszeniem upadłości przedsiębiorca, który zaprzestał płacenia długów nie jest upadłym. Zakaz dokonywania potrąceń przewidziany w art. 35 § 1 Prawa upadłościowego nie może zatem odnosić się do okresu przed ogłoszeniem upadłości. Do zobowiązań „kandydata na upadłego” wymienionego przepisu nie stosuje się tym bardziej, że przed ogłoszeniem upadłości nie istnieje jeszcze masa upadłości a art. 34 § 1 Prawa upadłościowego, który jest kluczowy dla właściwego rozumienia art. 35 § 1 tego Prawa stanowi o potrącalności tylko takich wzajemnych długów, które weszły do masy upadłości; wcześniejsze długi, odnośnie do których przed powstaniem masy upadłości dokonano potrącenia, nie podlegają rygorom z art. 35 § 1 Prawa upadłościowego.

2) z art. 35 § 1 Prawa upadłościowego wynika, że niedopuszczalność potrącenia długów wyczerpuje się w sytuacji, gdy dłużnik upadłego nabył wierzytelność po ogłoszeniu upadłości oraz jeżeli dłużnik upadłego nabył wierzytelność w ciągu roku przed datą ogłoszenia upadłości wiedząc o istnieniu podstawy do ogłoszenia upadłości i zgłosił ją do potrącenia po dacie ogłoszenia upadłości,

3) nie można dokonać potrącenia wierzytelności pod warunkiem, a taką sytuację należałoby przyjąć, gdyby zaaprobować tezę, iż potrącenie dokonane przed ogłoszeniem upadłości nie jest dopuszczalne. Wszakże potrącający nie wie, czy mimo zagrożenia dłużnik upadnie, czy nie, zaś od daty nabycia długu może upłynąć do ogłoszenia upadłości czas dłuższy niż jeden rok albo upadłość może nie zostać ogłoszona. W takiej sytuacji powstałaby kwestia, czy tak ogłoszone potrącenie stało się skuteczne, czy też jego skuteczność została zawieszona na okres jednego roku i jakie przepisy usprawiedliwiłyby wniosek o zawieszeniu.

4) Komentator Maurycy Allerhand w komentarzu z 1936 r. do art. 35 § 1 Prawa upadłościowego stwierdził, że jeżeli przed ogłoszeniem upadłości dokonano już potrącenia i wskutek tego wygasło zobowiązanie wobec upadłego możliwe jest tylko zaskarżenie przez syndyka czynności potrącenia dokonanej przez upadłego lub wobec niego, bo wskutek oświadczenia, że się przeprowadza potrącenie nie istnieje więcej dług i wierzytelność,

5) nabywanie wierzytelności przyszłego upadłego nie zagraża zbytnim uprzywilejowaniem wierzycieli – nabywców takich wierzytelności ani nie można nabywaniu przypisać celu uszczuplenia masy upadłości o wierzytelność nabywającego i uzyskania korzystniejszego zaspokojenia własnej wierzytelności poza trybem podziału masy upadłości - jak to przyjął SN w uchwale z dnia 21 sierpnia 2003 r. Głównym celem nabycia wierzytelności zagrożonego upadłością jest zamiar zwolnienia siebie z długu a nie wyrządzenia krzywdy innym wierzycielom i to tym bardziej, że do ogłoszenia upadłości może nie dojść,

6) pomiędzy art. 34 i 35 § 1 Prawa upadłościowego istnieje, wynikająca z systematyki tego aktu prawnego zależność wyczerpująca się w stwierdzeniu, że niezbędną przesłanką dokonania potrącenia w trybie art. 35 jest istnienie długu w dacie upadłości. Jeżeli w dacie ogłoszenia upadłości długu nie ma, nie sposób w odniesieniu do takiego długu rozważać kwestii stosowania art. 35 § 1 pr. up,

7) Teza, że niedopuszczalne jest dokonanie potrącenia przed ogłoszeniem upadłości prowadziłyby do sytuacji, w której przedsiębiorca chcąc pozbawić swoich

dłużników możliwości dokonania potrąceń wzajemnych raz na rok informowałby ich na piśmie (niezależnie od stanu faktycznego) o możliwości ogłoszenia upadłości. Pozbawiłoby to instytucję potrącenia jakiegokolwiek sensu,

8) Nie do przyjęcia jest pogląd, że wierzytelności nabyte przez dłużnika upadłego w okolicznościach, określonych w art. 35 § 1 pr. up. nie są w ogóle potrącalne. Oznaczałoby to, że nigdy nie mógłby zostać potrącony dług nabyty na rok przed ogłoszeniem upadłości ze świadomością zagrożenia upadłością. Tymczasem jeśli potrącenie zostanie dokonane przed datą ogłoszenia upadłości to będzie skuteczne bo przed tą datą nie ma jeszcze upadłego a na temat niewypłacalnych przedsiębiorców art. 35 § 1 pr. up. milczy. Zarzut ewentualnego naruszenia art. 411 pkt 1 k.c. pozwany w kasacji uzasadnił pozostawianiem w aktach sprawy pisma procesowego powoda z dnia 4 lutego 2002 r., z którego – zdaniem skarżącego – wynika, że należność objęta pozwem. Zrealizowana została przez powoda mimo świadomości, że nie być on do świadczenia zobowiązany.

Z powołaniem się na powyższe zarzuty pozwany w kasacji wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa lub o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zagadnienie dopuszczalności potrącenia wierzytelności nabytej przez dłużnika upadłego w drodze przelewu w ciągu roku przed dniem ogłoszenia upadłości ze świadomością istnienia podstawy ogłoszenia upadłości, z wierzytelności przysługującej do dłużnika upadłemu było przedmiotem rozstrzygnięcia w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 2003 r. III CZP 48/03 (OSNC 2004, nr 10, poz. 155) stanowiącej odpowiedź na przedstawione zagadnienie prawne. Sąd Najwyższy orzekł, że oświadczenie o potrąceniu złożone w ciągu roku przed dniem ogłoszenia upadłości przez dłużnika upadłego, który w tym okresie nabył w drodze przelewu lub indosu wierzytelności wiedząc o podstawie upadłości, nie powoduje umorzenia wierzytelności (art. 35 § 1 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe, jedn. tekst: Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.). Stosownie do brzmienia pytania prawnego, w powyższej uchwale Sąd Najwyższy sformułował odpowiedź w nawiązaniu do czynności oświadczenia o potrąceniu złożonego w okresie przed ogłoszeniem upadłości, nie oznaczało to jednak, że problematykę dopuszczalności potrącenia Sądu Najwyższego rozważał w aspekcie dopuszczalności złożenia oświadczenia o potrąceniu. Jak to w uchwale wyraźnie podkreślono, a co

powinno być oczywiste zważywszy, że nie sposób zabronić („nie dopuścić”) określonego zachowania faktycznego, o niedopuszczalności potrącenia może być mowa wyłącznie jako o niezaistnieniu skutku prawnego w postaci umorzenia wzajemnych wierzytelności, a nie jako o niemożności złożenia oświadczenia woli o potrąceniu. Z tego punktu widzenia samo wyrażenie woli potrącenia w okresie przed czy po ogłoszeniu upadłości w odniesieniu do wierzytelności nabytej przez dłużnika upadłego w okolicznościach, o których mowa w art. 35 § 1 Prawa upadłościowego nie ma znaczenia. Nabyta wierzytelność jest w ogóle niepotrącalna; oświadczenie o przedstawieniu jej do potrącenia nie wywoła skutku w postaci umorzenia się długu dłużnika wobec upadłego i długu upadłego wobec dłużnika w związku z czym dług dłużnika wejdzie do masy upadłości i będzie przedmiotem dochodzenia przez syndyka, zaś dług upadłego wobec dłużnika – cesjonariusza wierzytelności będzie podlegał zaspokojeniu w ramach podziału masy. Jest oczywiste, że ocena tego rodzaju skutków wchodzi w rachubę wówczas, gdy w ciągu roku od nabycia wierzytelności przez dłużnika upadłego upadłość zostanie ogłoszona. W przeciwnym razie, tj. jeżeli upadłość nie zostanie ogłoszona lub zostanie ogłoszona później niż w ciągu roku od nabycia wierzytelności przez dłużnika upadłego, instytucja niedopuszczalności potrącenia przewidziana art. 35 § 1 Prawa upadłościowego nie znajduje zastosowania, zaś wzajemne umorzenie wierzytelności – zależnie od daty złożenia oświadczenia o potrąceniu – może nastąpić w trybie art. 498 i nast. k.c. lub art. 34 § 1 w zw. z art. 37 Prawa upadłościowego. Jest więc ryzykiem dłużnika nabywającego wierzytelność ze świadomością istnienia podstawy upadłości jak ułożą się następnie okoliczności faktyczne. Dopiero bowiem z perspektywy ogłoszonej upadłości okaże się, czy zaistniały przesłanki wymienione w art. 35 § 1 Prawa upadłościowego i czy w związku z tym doszło do umorzenia nabytej przez dłużnika wierzytelności z jego długiem do upadłego, czy do tego umorzenia nie doszło. Ryzyko to działa w obydwie strony i jest – co wypada powtórzyć – związane z faktami, które mogą ułożyć się dla dłużnika korzystnie bądź niekorzystnie. Stan niepewności, czy nabyta przez dłużnika wierzytelność była potrącalna czy niepotrącalna wyczerpuje to właśnie ryzyko, które bierze na siebie dłużnik – cesjonariusz wierzytelności działający ze świadomością, że zobowiązany znajduje się w sytuacji uzasadniającej jego upadłość. Występuje ono niezależnie od tego, czy konkretnemu nabywającemu dłużnikowi można przypisać działanie w celu uzyskania lepszej pozycji wierzyciela na wypadek ogłoszenia upadłości oraz zubożenia masy upadłości czy też – co jednak wydaje się mało prawdopodobne – takiej świadomości przypisać mu nie można.

W powołanej uchwale Sąd Najwyższy wyjaśnił, że wzajemny stosunek art. 34 § 1 i art. 35 § 1 Prawa upadłościowego wyraża się w tym, iż potrącalność długu upadłego z długiem jego wierzyciela określona w art. 34 § 1 w zw. z art. 37 Prawa upadłościowego jest wyłączona m.in. gdy wierzycielem upadłego okazuje się taki dłużnik, który nabył wierzytelność w ciągu ostatniego roku przed ogłoszeniem upadłości w drodze przelewu wiedząc o podstawie upadłości. Sąd Najwyższy w obecnym składzie w całej rozciągłości podziela tezę tej uchwały oraz argumenty przytoczone na jej uzasadnienie. W związku z opublikowaniem uchwały w zbiorze urzędowym nie ma potrzeby szczegółowego jej powtarzania; jedynie w nawiązaniu do zarzutu kasacji, że art. 35 § 1 Prawa upadłościowego nie może mieć zastosowania do czynności dłużnika dokonania potrącenia przed ogłoszeniem upadłości, ponieważ w tym czasie ta czynność odnosi się do podmiotu, który nie może być określony mianem „upadły”, wypada ponownie stwierdzić, że „niedopuszczalność potrącenia”, o której mowa w art. 35 § 1 Prawa upadłościowego nie wyraża się w niedopuszczalności złożenia oświadczenia o przedstawieniu do potrącenia – jak to błędnie przyjmuje Autor kasacji. Stąd, wszystkie wywody skarżącego dotyczące oceny czynności dłużnika w czasie przed ogłoszeniem upadłości były z gruntu chybione. Co do samego zaś określenia „upadły”, to z perspektywy toczącego się postępowania upadłościowego (art. 35 § 1 Prawa upadłościowego znajduje zastosowanie dopiero po ogłoszeniu upadłości) osoba, której dotyczyły czynności podejmowane wcześniej oczywiście mogła być nazywana „upadły”.

Z przedstawionych względów zarzut kasacji dotyczący naruszenia art. 35 § 1 Prawa upadłościowego należało uznać za bezzasadny.

Co do zarzutu naruszenia art. 411 k.c., to nie podlegał on osądowi Sądu Najwyższego wobec braku stanowczości w jego przedstawieniu. Brak zdecydowania po stronie skarżącego wyrażał się w formule „zarzucam ewentualne naruszenie”, której k.p.c. nie zna. Na marginesie więc jedynie można zauważyć, że powoływanie się w kasacji na brak zastosowania określonego przepisu prawa materialnego wymaga wykazania, że ustalony w zaskarżonym orzeczeniu stan faktyczny wyczerpywał hipotezę tego przepisu, względnie przytoczenia w pierwszym rzędzie podstawy kasacyjnej zdolnej wzruszyć ustalony stan faktyczny w kierunku odpowiadającym hipotezie wskazanego przepisu prawa materialnego. W rozpoznawanej sprawie Sąd Apelacyjny nie ustalił, żeby powód spełniając świadczenie na rzecz Spółki z o. o. „S.(...)” miał świadomość tego, iż nie był do świadczenia zobowiązany, a w kasacji nie zostały przedstawione p odstawy dotyczące błędnego ustalenia stanu faktycznego.

Kasacja została oddalona na podstawie art. 393² k.p.c. w brzmieniu sprzed zmian wprowadzonych ustawą z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy – kodeks postępowania cywilnego... (-) (Dz. U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98 – art. 3 i 6 tej ustawy).